ALPHONSE DAUDET

MŰVÉSZHÁZASSÁGOK

FORDITOTTA
ELEK ARTÚR

BUDAPEST LAMPEL R. KÖNYVKERESKEDÉSE
WODIANER F. ÉS FIAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Igy add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-029-7 (online)
MEK-14285

TARTALOM

I. Heurtebise-né.
II. A trasteverei lány.
III. Bohéme-otthon.
IV. Egy levéltöredék.
V. A nagy férfiú özvegye.
VI. A hazug.
VII. Irma grófné.
VIII. A pálmaleveles kabát.

I.
Heurtebise-né.

Tiszta sor, nem arra született ez a nő, hogy művésznek legyen a felesége, kivált azé a rettenetes fiúé, a ki olyan szenvedélyes, tomboló, túlcsapongó volt, a ki hetykén hordva fejét, felborzolt bajuszszal járt s a ki úgy viselte fura és dühre ingerlő nevét, mintha minden ostoba konvencziót, minden nyárspolgári balitéletet ki akart volna hívni vele. Heurtebisenek hívták. Hogyan, minő csoda segitségével sikerült az asszonykának, a ki egy ékszeresboltban, óralánczok és zsinórra fűzött gyűrűk halmaza mögött cseperedett föl, hogyan sikerült elszédítenie ezt a poétát?

Tessék elképzelni egy boltos-hölgynek bájait, - csupa határozatlan vonás, örökké mosolygó, hideg szempár, előzékeny és derült arcz, semmi valódi elegantia, de bizonyos kedvelése a villogónak, az üres pompának, a mire kétségtelenül édesapja kirakata mögött kapott rá s a mi abban is nyilvánult, hogy kedvelte, válogatta a selyem nyakkendő-csokrokat, az öveket és csatokat; vegyük még ehhez illatszerekkel gondosan lesimított, fodrászfésülte haját, a mely az alacsony, makacs keskeny homlokra hullott, melyen a redők hiánya nem annyira az ifjúságot, mint a gondolatok teljes távollétét jelentette. De, ha ilyen volt is, Heurtebise mégis belészeretett, megkérte kezét és mint hogy a fiúnak volt valamelyes vagyonkája, nem is járt nehézséggel annak elnyerése.

A mi a nőnek leginkább tetszett ebben a házasságban, az a gondolat volt, hogy írónak lesz a felesége, ismert nevű férfiúé, a ki annyi szinházjegyet ád majd, a mennyit csak kiván. A mi Heurtebise-t illeti, azt hiszem, hogy valójában az a boltos ál-elegantia, az a követelődző modor, a keskeny ajak, az elálló kisujj vakította el, mint a párisias választékosságnak netovábbja, mert Heurtebise parasztnak született és akármilyen szellemes ember volt is, valójában mindvégig parasztnak maradt.

Csábította a békés boldogság, a családi élet, a melytől oly régen meg volt fosztva, azért barátaitól távol töltött el Heurtebise két esztendőt; elbújt a vidéken, Páris környékének zúgaiban, de azért mindig közelében maradt a nagy Párisnak, a mely megzavarta s a melynek megenyhűlt levegőjét mégis kereste, mint azok a betegek, a kiknek tengeri levegőt rendel az orvos, de a kik sokkal kényesebbek levén, semhogy elbírnák, a tengerparttól nehány mértföldnyire lélekzik be azt. Nagy néha-néha fölmerült neve valamelyik ujságban, revueben, egy-egy czikknek alján; de írásaiban nem volt már meg az az üde stylus, az a szónoki hév, a melyről ismeretes volt. Azt gondoltuk:

- Túlságosan boldog a fiú... a nagy boldogság elrontja.

Egyszer aztán visszatért közibénk és akkor meggyőződtünk róla, hogy nem boldog. Meghalványodott arcza, összezáródott vonásai, a melyeket örökös ingerültség rántott össze, ideges mérgességgé aprózódott indulatos modora, tompává fakult kellemes csengő kaczagása egészen más emberré változtatta. Minthogy sokkal büszkébb volt, semhogy megvallotta volna, hogy megcsalódott, nem panaszkodott, de régi barátai, a kik előtt megnyílt háza, hamarosan meggyőződhettek róla, hogy házassága a házasságok legostobábbja és hogy élete immár irányát vesztette. Viszont Heurtebise-né a két esztendei házasélet után szakasztott olyan volt, a minőnek az esküvő napján láttuk a sekrestyében. Ugyanaz a kényeskedő és nyugodt mosoly, ugyanaz a vasárnapra kiöltözött boltosnői külső; mindössze a biztossága jött meg. Már beszélt is. A művészeti dolgokról szóló vitákban, melyekben Heurtebise szenvedélyesen merült el s föltétlen ítéleteket mondott, a melyeknek veleje vagy nyers leszólás, vagy vak lelkesedés volt, - felesége mézes és hamis hangja nem egyszer akasztotta meg hirtelen, s

ilyenkor kénytelen volt meghallgatni az asszony üres okoskodását, vagy valami együgyű megjegyzését, a mely soha se vonatkozott a tárgyra. Heurtebise röstelkedve, zavartan, kegyelmetkérően nézett ránk, azután folytatni igyekezett a megakadt társalgást. Végre azonban állhatatos, makacs ellentmondásaival és csökönyös ostobaságával szemben a kis madáragyvelőnek, a mely olyan duzzadt és üres volt, akár a tolófánk, elhallgatott s lemondóan várta meg, hogy felesége végére érjen a mondanivalójának. Csakhogy ez a némaság a végsőig ingerelte ő nagyságát, mert úgy érezte, hogy mindennél sértőbb és megvetőbb. Fanyarédeskés hangja rikácsoló lett, nekiemelkedett, metszővé vékonyodott, zaklatóan zümmögött a fülek körül, akár a légy, mignem a férj is nekidühösödött és kitört vadul, rettenetesen.

A szakadatlan csete-patékból, a melyeknek vége könnyek omlása lett, az asszony pihenten, egyre üdébben került ki, akár a pázsit, ha megöntözik; a férfi ellenben mindannyiszor összetörten, lázasan, munkára képtelenül. Hova-tovább az indulatoskodásba is belefáradt. Egyszer egy este épp tanúja voltam egy ilyen jelenetnek, s láttam, a mint Heurtebise-né diadalmasan fölkel az asztaltól; férje arczáról, melyet a szóvita közben kezébe temetett, de a melyet fölemelt most, olyan megvetésnek, olyan dühnek kifejezését olvastam le, hogy azt szóval megérzékíteni lehetetlen. A hogy kiveresedve, könnyes szemmel, gúnyos és kínos mosolyra torzult szájjal űlt ott, - akár az inassuhancz, a mikor gazdája hátat fordít neki - dühtől és fájdalomtól torz fintort vágott felesége felé, a mint az asszonyka, keményen becsapva az ajtót, kiment a szobából. Nehány percz múltán pedig hallottam, a mint izgalomtól elfúladt hangon ezt dünnyögte:

- Óh, ha a gyermek nem volna, de elkergetném!

Mert gyermekük is volt, egy szegény kényes és maszatos kicsikéjük, a ki egyik szögletből a másikba csúszott, nála nagyobb kutyákkal hempergett a földön és eljátszadozott a pókokkal a kertben. Az anya, ha ránézett, csak azért tette, hogy elmondja: »utálatos« és hogy sajnálkozzék rajta, amért dajkaságba nem adta. Nyárspolgári boltos hagyományait híven megőrizte az asszony és a rendetlen lakás, melyben kora reggeltől fogva díszes ruhában és csodás frizurával sétált, a bolthelyiségekre emlékeztetett, a melyek annyira kedvesek voltak szivének, - a mocsoktól fekete és levegőtlen szobákra, a melyekbe a kereskedői élet felvonásközeiben, sebtében szokott betérni az ember, hogy bekapkodja a rossz ebédet az abrosz nélkül való asztalon, arra fülelve közben, nem szólal-e meg az ajtó csengője. Ebben a világban csak az utcza számít, az utcza, járóhelye a vásárlóknak, lézengőknek és az ünneplő emberáradatnak, a mely vasárnap elönti a gyalogjárót, meg a kocsiútat. Unatkozott is a boldogtalan asszony a vidéken, de mennyire; és mennyire sajnálta az ő Párisát! Heurtebise-nek viszont elméje frissesége kedveért is szüksége volt a mezőre. Páris elkábította, mint a látogatóban járó vidékit. - Az asszony azonban nem érte föl ezt észszel és sokat panaszkodott száműzetése miatt. Szórakozás czéljából meghivogatta régi barátnőit. Ilyenkor, ha a férj odahaza nem volt, azzal mulattak, hogy feltúrták írásait, jegyzeteit, készülőfélben való munkáit.

- Hát nem furcsa, kedvesem... Elzárkózik, hogy ilyeneket írjon. Egyedül jár-kel, egymagában beszél... Én bizony szót sem értek abból, a mit tesz.

És következtek a végeérhetetlen sajnálkozások, a multnak örökös emlegetése.

- Óh! ha tudtam volna... ha meggondolom, hogy Aubertot és Fajon-nak, a fehérneműkereskedőknek lehetnék a feleségük...

És azon egy időben emlegette mindig a két társat, mintha a czímtáblához kellett volna férjhez mennie. A férj jelenlétében sem teketóriáztak sokat. Alkalmatlankodott a nő, akadályozta minden munkájában, s a melyik szobában a férj írt, éppen abban szállásolta el a henye nőket, a kik hangos szóval fecsegtek hiábavalóságokat; csupa megvetés szólt belőlük az írómesterség

iránt, a mely keveset hajt a konyhára, s a mely, mikor legmunkásabb, valójában akkor sem egyéb szeszélyes henyélésnél.

Heurtebise időnkint megkisérlette, hogy kimeneküljön nyomorult életmódjából, a mely, úgy érezte, napról-napra baljóslatúbb lesz. Elmenekült Párisba, kis szobát bérelt valamelyik szállóban, el akarta hitetni magával, hogy legényember; de egyszerre csak eszébe jutott a fia, őrült vágy fogta el, hogy megölelje, s még azon este hazatért a faluba. Hogy pedig elkerülje ilyenkor a hazaérkezéskor reá váró jelenetet, elvitte magával valamelyik barátját s ott tartotta magánál, a meddig csak tudta. Mihelyt egyedül nem volt feleségével, kiváló intelligentiája rögtön felébredt és lassanként félbemaradt munkatervei egymásután új életre keltek szivében. De minő kétségbeesés volt az, mikor a barát elutazott! Mindenképpen ott akarta marasztani vendégeit, fájdalmának egész erejével kapaszkodott beléjük. Minő búsan kisért el bennünket az állomásra, a honnan Párisba vitt vissza bennünket a kis omnibusz, és a mikor megindultunk, milyen lassan fordult meg a poros úton, meggörbült háttal, tehetetlenül lecsüngő karral, hallgatózva, a távolodó kerekek zajára!

Mert a feleségével való négyszemközt lét elviselhetetlenné lett neki. Hogy elkerülje ezt, elhatározta, hogy a háznak mindig telve kell lennie emberrel. Jó szivének segítségére volt ernyedtsége és nemtörődömsége s így azután maga köré toborozta az irodalom minden éhenkórászát. Egész sereg firkoncz, léhütő, hóbortos, álmodozó alak rendezkedett be házában, jómagánál is otthonosabban; minthogy pedig az asszony nagyon együgyű, itélni nem tudó nő volt, hát kedveseknek itélte őket, férjénél különbeknek, mivelhogy hangosabb volt a szavuk. Az élet henye szóbeszéd közepett telt-mult. Valóságos zenebonája volt az az üres szavaknak, a puffogó semmiknek - és szegény Heurtebise mozdulatlanul és némán állt mind e zajnak közepette s beérte annyival, hogy meg-megvonogatván vállát, mosolyogjon egyet-egyet. Néha mégis, mikor valamelyik végeérhetetlen lakoma végén valamennyi vendég az abroszra könyökölve, a pálinkás palaczk körül belekezdett azokba a hosszadalmas szószaporitásokba, a melyek fullasztók, akár a pipa füstje, végtelen utálat fogta el s mivel nem volt ahhoz való ereje, hogy elkergesse a sok nyomorultat, maga ment útjokból és csak egy hét mulva került haza.

- A házam hígvelejű ficzkókkal van tele, - mondotta egyszer. - Haza sem merek már menni.

Ilyen életmód közben aztán nem írt többé. Neve mind ritkábban tünt fel és vagyonának, a mely elforgácsolódott az örökös vendégeskedés közepett, a feléje nyújtott tenyerekben veszett nyoma.

Rég ideje nem láttuk már egymást, a mikor egy reggel kedves, apró-betűs írását vettem, a melynek vonásai olyan szilárdak voltak egykor, - most bizonytalanok és remegők.

- Párisban vagyunk. Látogass meg. Nem jól vagyok.

Egy batignolles-i ház kicsi gyászos lakásában akadtam rá felesége, gyermeke, meg a kutyái társaságában. A rendetlenség, a melynek itt már nem jutott elég helye a kényelmes terjeszkedésre, visszataszítóbbnak tetszett még, mint a falun. Míg a gyermek, meg a kutyák a szobákban hempergetődztek, a melyek akkorák voltak akár a sakktábla doboza, Heurtebise betegen feküdt, arczczal a falnak fordulva, teljesen elkényszeredett állapotban. Az asszony, a ki még mindig parádéban járt-kelt s állandóan egykedvű volt, alig vetett reá ügyet.

- Nem tudom, mi baja, - mondotta gondtalan mozdulattal.

Heurtebisebe, hogy meglátott, egy perczre visszatért víg kedve, kiült arczára megint kedves nevetése, de el is mult róla rögtön. Minthogy Párisban sem mondtak le a vidéki szokásokról, a villásreggeli idején egy élősdi állított be a betegség, nyomoruság felforgatta otthonba, - kicsi, kopasz, nyers, fanyar ember. A házban mindenki csak úgy hivta, hogy: »A ki Proudhont

olvasta«. Heurtebise is, a ki nyilván maga sem tudta, mi az igazi neve, e néven mutatta be mindenkinek. Ha megtudakolták tőle:

- Ki ez? - meggyőződéssel felelte:

- Óh! kemény egy legény, a ki sokat olvasta Proudhont.

A minek nyoma nem igen látszott meg rajta, mert a mély elme legfölebb ha azért nyilatkozott meg az asztal körül, hogy elpanaszolja, milyen rosszul főtt meg a hús, vagy mennyire nem sikerült a mártás. Azon a bizonyos reggelen »az ember, a ki olvasta Proudhont« kijelentette, hogy a reggeli förtelmes, ez azonban meg nem akadályozta abban, hogy egymaga ne falatozza föl a felét.

Minő hosszúnak és gyászosnak tetszett nekem az a lakoma a beteg ágya fejénél! Az asszony csacsogott, mint mindig, hébe-hóba rácsapott a gyermekre, csontot vetett a kutyáknak, vagy rámosolygott a filozófusra. Heurtebise egyetlen-egyszer sem fordult felénk, pedig nem aludt. Azt sem tudom, ha egyáltalán gondolkozott-e még... A kedves, derék fiú! Az alávaló és szakadatlan küzdelemben erős természetének rugója eltörött s immár haldokolni kezdett. Ez a csendes haldoklás, a mely inkább lemondás volt az életről, néhány hónapig huzódott; azután özvegy lett Heurtebise-né. Minthogy pedig könnyjei el nem homályosították tiszta szemét s ugyanolyan gondosan ápolta most is sima haját s minthogy Aubertot és Fajon még mindig rendelkezésére voltak, hát elment feleségül Aubertot és Fajon-hoz. Meglehet, Aubertot-hoz, meglehet Fajon-hoz; talán mind a kettejükhöz. Akárhogy is: folytathatta azt az életet, a melyre született, a boltoshölgyek léha csacsogással és örökös mosolygással teli életét.

II.
A trasteverei lány.

Éppen véget ért a darab. Míg a tömeg, vegyes érzésekkel eltelve, kitódult és elöntötte a színház kivilágított nagy feljáróját, nehányadmagammal, jóbarátaival, a művészajtónál vártuk a költőt, hogy üdvözöljük. Pedig darabjának nem volt valami rengeteg sikere. Súlyos volt a dráma a mi mai közönségünk félénk és hétköznapi képzeletének; kinőtt a szinpad keretén, a konvenció és a megengedett szabadságok e határán. A szőrszálhasogató kritika úgy vélekedett, hogy: »Nem való szinpadra!...« És az utcza vihogói azért a gyönyörűségért, melyet a pompás versek szereztek nekik, úgy boszúlták meg magukat, hogy úntig hajtogatták:

- Ezen ugyan meg nem gazdagodik!...

Mi, mi büszkék voltunk barátunkra, a mért volt benne bátorság, hogy megcsendítse, kergesse, forgassa aranyhangú szép rímeit, és kaptára egész rajzó népét a csillár mesterséges és gyilkoló napfénye körül; a mért volt benne bátorság, hogy akkoráknak mutassa be alakjait, a mekkorák a természetben, ügyet nem vetve a modern szinház optikájára, a homályos szemüvegekre, vagy a rossz szemekre.

A gépészek, tűzoltók, a kendőbe csavart nyakú statisták közül jött felénk a költő; magas termete kétrét görnyedt, gallérját fázósan ráhajtotta gyér szakállára és már szürkébe csavarodó hosszú hajára. Szomorú volt. A klaknak, meg az iróembereknek tapsa, a mely mindössze egyik részére szorítkozott a nézőtérnek, megjövendölte neki, hogy a darab igen csekély számú előadást ér, annak is válogatott és gyér közönsége akad csupán, neve pedig a színlapról hamarosan eltünik, hamarosabban, mintsem hírre kaphatna. Van abban valami leverő, valami kétségbeejtő, a mikor husz esztendei munka után, a mikor tehetségre is, korra is teljesen megérett, azt tapasztalja az ember, hogy a tömeg vonakodik megérteni. Végre is azt mondja magában:

- Hátha igazuk van!

Az ember fél, egyebet sem tud... Riadó üdvözlésünk, lelkesült kézszorításunk lelket öntött kissé beléje.

- Igazán azt hiszitek? Hát mégis?... De meg is tettem mindent, a mi tőlem telt.

És láztól égő keze idegesen kapaszkodott a mienkbe; könynyel teli szeme fürkészve keresett egy őszinte, megnyugtató tekintetet. A beteg ember rimánkodó aggódása volt az, a mikor azt kérdi orvosától:

- Ugy-e, nem halok meg?

Nem, poétám, nem halsz meg. Rég elfeledték már a sok száz előadást ért operetteket és tündérregéket, a melyeknek ezer számra akadt nézőjük, rég elfüstölögtek már akkor utolsó falragaszukkal egyetemben, a mikor még mindig ifju, mindig eleven lesz a te műved...

Miközben bátorítgattuk, biztattuk a néptelen gyalogjárón, olaszos kiejtéssel eléktelenített, erős, alt hangú kiáltás harsant föl.

- Hej! művész úr, elég volna tán már a *pojézisből*... Mennénk tán *stufatot*[1] enni!...

Ugyanakkor egy piros-koczkás vászonruhás, köpenyes, vaskos hölgy öltötte karját barátunk karjába, de olyan durva és zsarnoki mozdulattal, hogy a költő arcza, viselkedése azon nyomban elárulta restelkedését.

---

[1] Olaszos módra készült marhasült. *(A fordító.)*

- A feleségem, - mondotta.

Majd feléje fordulva, tétovázó mosolygással szólt:

- Hátha meghívnók őket, hadd kóstolják meg a *stufatodat*?

A szakácsnői hiúságát csiklandotta meg ezzel, azért az asszonyság elég kecsesen beléegyezett abba, hogy vendégei legyünk; útnak is eredtünk velük mindjárt öten-hatan, a Montmartre felé, a merre laktak, hogy megkóstoljuk párolt marhasültjöket.

Megvallom, vágyódtam rá kissé, hogy belétekintsek ebbe a művész-otthonba. Barátunk nagyon visszavonult életet élt azóta, hogy megházasodott, szinte mindig vidéken lakott, de az, a mennyit élete történetéből tudtam, izgatta kiváncsiságomat. Vagy tizenöt esztendővel azelőtt, a mikor teljes forrongásban volt még romantikusra hajló képzelete, egy gyönyörű leányt látott meg Róma környékén és belészeretett.

Trastevere egyik kicsi házában lakott Maria Assunta apjával, meg egész rajra menő öcscsével és húgával egyetemben; azoknak az apró házaknak egyikében, a melyeknek lába a Tiberisben ázik s vén halászcsónak van kikötve a falukhoz. Ugy pillantotta meg egyszer a szép olasz leányt, a mint meztelen lábával a homokban, sürű ránczos piros rokolyájában, vászon-zubbonya ujját vállig tűrve, szedte ki az angolnákat egy nagy, izegő-mozgó hálóból. A pikkelyek csillogása a vizes hálószemekben, az aranyfolyam, a skárlát szoknya, a mélységes elmélázó, szép fekete szempár, melyet az álmodozás elsötétített a napfény sugárzása közepett is, megkapta a művészt, ha mindjárt kissé közönséges módon is, olyanformán, mint a hogy valami románcznak képes czímlapja ragadja meg az embert a kótakereskedő kirakatában. A leánynak véletlenül még szabad volt a szíve; mindössze egy iromba alattomos nagy macskát szeretett akkorig, a mely maga is nagy angolna-halász volt, s a mely, ha urnőjéhez közeledett valaki, felborzolta a szőrét.

A mi szerelmesünk, miután sikerült megszelidítenie állatot, embert, az egész pereputtyot, - megesküdött a leánynyal a trasteverei Santa Maria templomban és hazavitte Francziaországba macskástól a szép Assuntát...

Óh *povero*! El kellett volna hogy vigye onnan magával a napsugarat, egy darab kék eget, a festői ruhákat, a Tiberis nádasát és a *Ponle Rottóról* lecsüngő nagy hálókat, - a képpel egyetemben az egész keretet is. Nem lett volna része úgy abban a kegyetlen kiábrándulásban, a melyet akkor érzett, midőn berendezkedvén a Montmartre tetején egy kis negyedemeleti lakásban, látnia kellett, hogy ékteleníti el az ő szépséges trasteverináját a krinolin, a fodros ruha, a párisi kalap, a mely sehogysem tudván megtartani a súlyegyent a vastag hajfonatok épületén, egészen önkényes alakokba zökken. Páris hideg és bántóan tiszta levegőjében mihamar azon vette észre magát a szerencsétlen, hogy a felesége ostoba, megbocsáthatatlanul ostoba. Végeérhetetlen mélázásba vesző szép fekete szemeinek bársonyos hullámai egyetlen gondolatot nem vetettek föl. Csillogtak, mint az állatéi a békés emésztés idején, a napnak boldog reflexe játszott bennök, - semmi egyéb. Ezenfölül durva volt az asszony, parasztos modorú, a ki megszokta, hogy keze tenyeresebbik felével igazgassa kunyhaja egész apró népét, s a legcsekélyebb ellentmondás roppant dühre gyúlasztotta.

Ki hitte volna, hogy az a szép száj, melyet a hallgatás az antik arczok legtisztább formájává zárt össze, egyszerre csak szitokra, sürű hullámokban tóduló, zajos szitokra nyílik?... Sem magára, sem urára tekintettel nem volt; kinn az utczán, a színház nézőterén belé-belékötött hangos szóval az urába és rettentő féltékenységi jeleneteket rögtönzött. Mind ennek betetőzéseül semmi érzéke sem volt a művészet iránt, teljes volt a tudatlansága férje mesterségében csak úgy, mint a nyelv, a szokások s minden egyéb dolgában. Minthogy a mi kevéske francziát megtanúlt, csak arra volt jó, hogy elfelejtesse véle az olasz szót, végtére valami fölötte mulatságos fél-jargont kotyvasztott a maga számára. Szóval, az a szerelmi történet, a mely

úgy kezdődött, mint egy lamartinei költemény, olyan véget ért, mint egy Champfleury-regény... A költő, miután sokat fáradozott azzal, hogy megszelidítse, belátta végre, hogy le kell mondania erről. Sokkalta becsületesebb ember volt, semhogy cserben tudta volna hagyni - talán szerette is még - elhatározta tehát, hogy elzárkózik, hogy elkerüli az embereket, hogy sokat dolgozik. Az a kevés meghittje, a kit bebocsátott otthonába, hamar megérezte, hogy terhére van és nem ismételte meg látogatását. Ezen mód élt házába zárkozottan tizenöt esztendeje, akár a bélpoklos a viskójában...

Elgondolkoztam ezen a nyomorúságos életen, s figyeltem közben a furcsa párra, a mint ment előre. A férj szikár, magas, kissé meggörbedt derekú. Az asszony megtermett, vaskos teremtés, a ki vállával ránczigálta kendőjét, ha félrecsúszott és olyan biztos, független járású volt, akár egy férfi. Meglehetősen jókedvűen, hangosan beszélt s időnkint vissza-visszafordúlt, hogy megnézze, nyomában járunk-e; a melyikünket ismerte, nagyon hangos szóval szólította bizalmasan a nevén, közben széles mozdulatokkal támogatta beszédét, mintha csak halászbárkát kormányozna most is a Tiberisen. A mikor lakásukhoz értünk, a házmester, azon való dühében, hogy ily szokatlan időben igyekezik a házba egész csapat zajongó ember, nem akart bebocsátani bennünket. Borzasztó jelenet fejlődött erre a lépcsőházban az olasz asszony, meg a házmester között. Mindannyian felkapaszkodtunk már a csigalépcsőn, melyet homályosan világított csak meg a pislogó gáz; zavartak, megszégyenültek voltunk; nem tudtuk, nem kell-e visszafordulnunk.

- Gyertek gyorsan - sürgetett bennünket halk szóval a költő s mi némán lépkedtünk utána. Az olasz nő ezenközben nekitámaszkodva a karfának, a mely valósággal reszketett súlya s dühe alatt, özönével zúdította le a szitkot, a melyben a római káromkodással elvegyült a külvárosi boulevardok szóláskincse. Micsoda otthon várta a költőt, ki az imént izgalomba ejtette Páris egész művészvilágát s a kinek lázas szemében ott ragyogott még a première fényessége. Minő megalázó felocsudás!...

A fagyos hideg, melyet ez az ostoba eset okozott, csak kis szalonja kandallójánál enyészett el, és el is feledtük volna mihamar, ha be nem hangzik a konyháról a signora felcsattanó hangja és zajos kaczagása, a mint cselédjének beszélte odakünn, hogyan bánt el azzal a ficzkóval!... Mikor az asztal meg volt terítve s a vacsora elkészült, közibénk ült; nem volt rajta sem sál, sem kalap, sem fátyol, hát szemügyre vehettem kedvemre. Szépsége elvirult már. Sajátságos ellentét volt szögletes arcza, széles, vastag álla, szürkülő és durva haja, leginkább azonban szájának közönséges metszése és szemének örökösen mélázó s hétköznapi kifejezése között. Két könyökét bizalmasan és szélesen terpesztette szét az asztalon s úgy merült el a társalgásba, hogy egy perczre sem veszítette szem elől a tányérját. Éppen a feje fölött büszkén bújt elő a szalon mélabús ócskaságai közül az árnyékból egy nagy arczkép: Maria Assunta képe volt húsz éves korából, hires festő műve. Az élénk bíborszinű ruha, a redős nyakkendő tejszerü fehérsége, a tömérdek hamis ékszer csillogó aranya nagyszerüen kiemelte a képből a napsütötte arcz fényét és a homlokba hulló sürű haj bársonyos árnyékát, a melyet szinte észrevehetetlenül finom pihe olvasztott össze a szemöldök büszke és egyenes vonalával. A szépségnek, az életnek ez a teljessége hogyan aljasodhatott le ilyen közönségessé?... És míg a trasteverina beszélt, kiváncsian merültem el a vásznon szép mély és szelid szemének nézésébe.

A vacsora meleg hangulata jókedvűvé tette. Hogy nekibuzdítsa a költőt, a kinek szívét kétszeresen szorongatta dicsőséggel vegyes kudarcza, hatalmasakat ütött a hátára, és teli szájjal kaczagva biztatta, förtelmes jargonjában, hogy az ilyen csekélység miatt nem érdemes fejét »*a templom harangtornyáról* lelógatni.«

- Igaz-e, *cato*? - tudakolta a vén kandurtól, mely a csúztól bénán hortyogott a tűz előtt. Majd hirtelen, éppen érdekes vita közben, rákiáltott az urára olyan durva és nyers hangon, akár a puskalövésé:

- Hej, művész!... füstöl a lámpa!

A boldogtalan hirtelen abbanhagyta a beszédet, hogy megigazítsa a lámpát; alázatosan tette, engedelmesen, vigyázatosan kerülte a czivakodást, a mitől félt, de a melyet azért el nem került.

Mikor kijöttünk a színházból, megálltunk a volt *Maison d'or*-nál, hogy egy üveg finom bort vegyünk, a melylyel megöntözzük a *stufatot*. Egész úton Maria Assunta vitte az üveget áhitatosan a kendője alatt s hogy megérkeztünk és letette az asztalra, meghatottan pihentette meg rajta tekintetét, mert a római asszonyok szeretik a jó bort. Nem bízott a férje szórakozottságában és hosszú két karjában, azért kétszer-háromszor is rászólt:

- Vigyázz a *botegliára*... még eltöröd.

Mikor végre kiment a konyhába, hogy egymaga tálalja föl a híres *stufatot*, még egyszer rákiáltott:

- Valahogy el ne törd a *botegliá*-t!

Sajnos, alig hogy az asszony kifordúlt a szobából, a költő élt az alkalommal, hogy művészetről, szinházról, a sikeréről beszélhet; oly szabadon, akkora tűzzel és olyan áradozva beszélt, hogy... krr!... Egyik mozdulatára, a mely ékesenszólóbb volt a többinél, száz darabra zuzódva hevert a bűvös üveg a szalon közepén. Soha olyan rémületet nem láttam. Elakadt a szava, mozdulata és szörnyen elsápadt... Abban a perczben fölharsant a szomszédos szobában Assunta mély hangja és az olasz nő megjelent a küszöbön, szeme lángolt, ajka duzzadt volt a dühtől, arcza egészen piros a tűzhely melegétől.

- A *boteglia*! - riadt föl rettentő hangon.

A férj félénken hajolt fülemhez:

- Mondd, hogy te tetted...

A szegény ördög annyira félt, hogy megéreztem, mint remeg hosszú két lába az asztal alatt...

III.
Bohême-otthon.

Nem hiszem, hogy széles Páris városában bár egy olyan otthon is akadna, a melyikben bizarrabb, bolondosabb élet folynék, mint a Simaise szobrászában. Örökös vigadás az élet ebben a házban. Akármikor is nyisson oda be az ember, szakadatlanul hangzik az énekszó, a kaczagás, a zongora, a gitár, a tam-tam. Ha a műterembe lép az ember, ritka eset, hogy holmi keringő-ütemben forgó párba, hogy valami négyes-figurába ne ütközzék, vagy hogy legalább a bálra készülődés nyomaira, holmi tüllfoszladékra, szoborvázakról lelógó szalagokra, szobrokra aggatott művirágokra, nedves szoborcsoportozatokra teregetett asszonyi ruhára ne bukkanna.

Mert hogy négy nagy, tizenhat-huszonöt esztendős leány van a házban; igen csinos leány mind, de hát nagyon sokan vannak; és ha a kisasszonyok keringésbe kezdenek, hogy hajuk szalagostól, hajtűstől, fénylő csatostól vállukra omlik, azt mondaná bárki, nem négy, de nyolcz, tizenhat, harminczkettő a Simaise-kisasszonyok száma. Olyan fürge egyik, mint a másik, hangosan beszél, hangosan kaczag mindannyi, a modorukban van valami rakonczátlan suhancz-szerű, a mi épen csak a művész-lányoknak sajátsága; a mozdulataik olyan műtermiesek, és mesésen értenek ahhoz, hogyan kell kitenni szűrét a hitelezőnek, vagy megmosni fejét a kereskedőnek, a ki eléggé arczátlan ahhoz, hogy alkalmatlan időben hozakodjék elő számlájával.

Voltaképen ezek az ifjú teremtések az igazi urai a háznak. Az apa hajnalhasadtától fogva dolgozik; farag, mintáz szünetlenül, mert hát nincsen vagyona. Pályája kezdetén becsvágyó volt, azon igyekezett, hogy kiválót alkosson. Az a néhány siker, a mit kiállításokon aratott, dicsőséges jövendővel biztatta. De minthogy nagy igényű családot kellett táplálnia, ruháznia, istápolnia, nem tudott fölebb vergődni a középszernél. A mi Simaisenét illeti, ő ugyan nem foglalkozik semmivel. Nagyon szép volt házassága idején s minthogy körülrajongták a művészvilágban, a hova férje bevezette, előbb arra kárhoztatta magát, hogy pusztán szép asszony, idővel pedig arra, hogy hajdani szép asszony legyen. Kreol vér volna, a hogy maga erősgeti, - jóllehet azt beszélik, hogy szülei sohase kerültek kívül Courbevoie-n, - a ki reggeltől estig függő-ágyában tölti a napot, függő-ágyában, a melyet hova-tovább sorra felaggattak a lakás minden szobájában; legyezkedik, szieszt̀ázik benne és mélységes megvetéssel tekint le a lét anyagi részleteire. Olyan sokszor állt modellt férjének Hébe, vagy Diana alakjában, hogy utóvégre azt képzeli, félholddal homlokán, serleggel a kezében sétálja végig egész életét s hogy azzal, hogy ezeket a jelvényeket fölrakta magára, megtette minden dolgát. Persze van is rendetlenség a lakásban. A legcsekélyebb tárgyat is óra hosszant keresik.

- Nem láttad a gyüszűmet... Márta, Éva, Geneviève, Madeleine, ki látta a gyüszűmet?

A fiókok, a mikben egymás tetején a könyvek, a rizspor, pirosító, fémpikkely, kanál, legyező, színig tele vannak, de hasznos dolog azért dehogy akad bennük; aztán a mi butor van, az is mind bizarr, fura, tökéletlen és csonka jószág. Különben az egész lakás igen különös! Minthogy sűrün hurczolkodnak, nem jut idejük arra, hogy tisztességesen berendezkedjenek valahára és a vídám otthon mintha örökkön azt várná, mikor következik már el a végleges, az elengedhetetlen rendezkedés, a mely a báli éjjel után el nem szokott maradni. Csakhogy annyi minden holmi hiányzik, hogy a rendezés nem ér fel a fáradsággal; de ha csak toilette akad, a mit akkora ragyogással lehet megsétáltatni az utczán, akár a meteort, hogy az a látszatja a dolognak, mintha fényben, pompában élnének, akkor a becsület meg van mentve.

Ez a tábori-életre emlékeztető életmód csöppet se volt alkalmatlan ennek a nomád népségnek. De a nyitott ajtókon át a nyomorúság látszik a szomszédos butorozatlan szoba csupasz négy falán, meg a mindenféle holmival telehányt másik szoba tömkelegében. Hát ilyen az élet a bohême-otthonban, csupa merő véletlenség, meglepés...

Ép abban a perczben, hogy asztalhoz ülnének, veszik észre, hogy híjával vannak mindennek és hogy házon kívül kell beszerezni hamarosan a reggelihez valót. Ilyenformán persze az órák gyorsan, rohamosan, tétlenűl múlnak; ez pedig szintén haszon. Mert ha későn reggelizik az ember, hát akkor nem ebédel, vagy eltolja az ebédet a bálbeli vacsora idejére; a bálba természetesen majd minden este eljár az ember. Gyakran megesik azután, hogy a hölgyek is soiréet adnak. A teát olyankor mindenféle fura serlegben, billikomban, japáni findzsában adják fel, a minek széle a nagy felfordulásban mind kicsorbult, a sürű költözködésben mind le-letöredezett.

A milyen nyugodalmasan viselkednek az anya meg leányai a nyomoruság közepett, az igazán bámulatos. Az eszük, - én Istenem! - beh más egyeben jár, mint a háztartáson. Az egyiknek haja svájczi módra van befonva, a másiké angol baby módjára kisütve, Simaisené pedig a függő-ágyában boldogan mereng hajdani szépsége emlékén. A mi Simaise papát illeti, ő mindig oda van az elragadtatástól. Csak a leányai kedves kaczagása csendüljön meg körülötte, vígan vállalja akkor eltévesztett életének egész súlyát. Ő az, a kit hizelkedve ostromolnak ilyenformán:

- Papa, kalap kéne... papa, ruha kellene.

Télen néha keményre fordul a soruk. Hiszen annyira el van foglalva az ember, annyi felé hívják meg... No bizony! Hát a papa olyankor két órával korábban kel föl. Tüzet csak a műteremben gyújtanak s itt gyűl össze aztán az egész család. A kisasszonyok maguk szabják ki, maguk varrják meg ruhájukat; a függőhinta kötele közben szabályosan nyikorog, az apa pedig a mintázó zsámolyra fölkapaszkodva, dolgozik.

Találkoztak-e már önök valaha ezekkel a hölgyekkel a társaságban? A hogy belépnek, feltünés kél a nyomukban. A két idősebbet régóta ismerik már, de olyan csinosak, olyan kecsesek mindig, hogy szives-örömest kérik fel őket tánczra. A sikerük van akkora, mint a hugaiké, de talán akkora is, mint hajdan az édesanyjuké. Egyébiránt a ruhájukat, a divatos ékszereiket kecsesen viselik s olyan bájos hanyagsággal járnak-kelnek, hangos kaczagásuk olyan, mint az elkényeztetett gyermekeké, a legyezőt oly igazán spanyolosan forgatják. És még sem tudnak férjre szert tenni. Olyan imádó nem akadt még, a ki a fura családtól meg ne szaladt volna. A hiábavaló pazarlás, a sok hiányzó tányér, a lyukas, ócska szőnyegek, a rosszúl felaggatott és megkopott aranyozású csillárok, az ajtókon befütyülő légvonat, a hitelezők csilingelése, a papucsban és fésülő köpenyben csoszogó kisasszonyok pongyolája még azokat is megfutamította, kik a legjobb szándékkal jártak. De hát hogy is ne! Nem mindenki törődik bele abba, hogy egész életére maga mellé akaszsza egy lustálkodó asszony függő-ágyát.

Attól tartok, hogy a Simaise kisasszonyok nem igen mennek férjhez soha. Pedig egyszer nyílott rá pompás alkalmuk; a commune idejében történt. A család Normandia egyik kicsiny városába menekült, a melynek lakossága nyilván igen szerette a pörösködést, annyi volt ott az ügyvéd, jegyző, ügyvivő. Az apa, alig hogy megérkeztek, munka után nézett. Segítette ebben szobrászi hírneve; és minthogy a város Cujas-szobra[2] az ő műve volt, akadt a helység előkelőségei között olyan, a ki szobrot rendelt nála. Egyben az anya is azonnal felakasztotta függő-ágyát a műterem egyik sarkában, a kisasszonyok pedig apró ünnepségek szervezését

[2] Jacques Cujas, XVI. századbeli hires franczia jogtudós... *(A fordító.)*

kezdték meg. A sikerük nyomban igen nagy volt. A szegénységük erretájt legalább a számőzetés következésének látszott s a furcsa háztartásnak is megvolt a magyarázó oka. A szép és elegáns leányok maguk is nagyokat kaczagtak nyomorúságukon. Úgy utaztak el, hogy semmit se vihettek magukkal. A körűlzárt Párisból meg semmit se lehetett elhozatni. Csak annál kedvesebbnek látták a helyzetet. Vándorló czigányleányoknak képzelhették őket, a kik csűrben fésülik szépséges hajukat s a csermely vizével oltják szomjúságukat. A kikben kevesebb volt a költői hajlandóság, gondolatban a coblentzi száműzöttekkel hasonlították össze őket, Mária-Antoinette udvarhölgyeivel, a kik olyan hirtelen menekültek, hogy se rizsporukat, sem abroncsos szoknyáikat, sem komornáikat nem vihették magukkal, s mindenféle kisegítő módhoz voltak kénytelenek fordulni, meg kellett tanulniok önmaguk kiszolgálását, de a kik magukkal hozták a franczia udvar frivolságát, s az oly pikáns szépségflastromos mosolygást.

Esténkint egész sereg elkápráztatott jogász özönlötte el a Simaise-műtermet. Egy bérelt zongora hangjára az egész gyülekezet polkázásnak, keringésnek lendűlt, járta a skót tánczot, mert hogy a skót táncz divatos még Normandiában...

- Mégis az lesz a vége, - mondogatta magában Simaise apó, - hogy férjhez adom valamelyiküket.

És annyi bizonyos, ha az elsőn sikerül vala túladnia, a többi hamarosan megy utána. Sajnos azonban, az elsőn nem adott túl, noha csak kevésbe múlt a dolog. A kisasszonyok körül kerengő ügyvédek, jegyzők, bojtárok között a legdühösebb tánczos egy özvegy ügyvéd volt, a ki nagyon szorgalmasan forgolódott a legidősebb leány körül. Egymás között, Molière balletjeire emlékezve, csak úgy hivták, hogy az »első tánczos ügyvéd«. Nem csoda, ha Simaise apó, annak láttára, milyen hévvel kering a jókedvű legény, igen nagy reménységgel volt hozzá. Csakhogy a jogász ember nem úgy tánczol, a hogyan más emberfia. Ez az úr keringőzés közben is megtette apró észrevételeit.

- Igen kedves népek ezek a Simaiseék... Tra la la... La la la... De sarokba azért hiába akarnak szorítani... la la la... la la la... nem határozok addig, a míg Páris kapúi meg nem nyílnak... Tra la la... azután majd utána járok a dolognak... la la la...

Igy okoskodott az »első tánczos ügyvéd«; és csakugyan, alig hogy szabaddá lett Páris, utána járt a család dolgainak, és a házasság elmaradt.

Azóta a szegény kicsikéktől sok más házasság is elmaradt. De mindez csöppet sem rontotta el a furcsa család jókedvét. Ellenkezőleg, mennél jobban eljár az idő, annál jobb a kedvük. A mult télen háromszor költözködtek, egyszer elkótyavetyélték mindenüket s azért ők mégis két nagy jelmezes bált rendeztek.

IV.
Egy levéltöredék.

(Találtatott a rue Notre-Dame des Champs-on.)

»... megadtam az árát, hogy művésznek lettem a felesége. Óh édesem, ha tudtam volna! ... de hát a fiatal leányoknak olyan furcsák a fogalmai a dolgokról. Képzeld csak, mikor a tárlaton olvasgattam a katalógusban a művészek czímét, azoknak a Páris véges végén levő messzi, csöndes utczáknak nevét, - békés, otthonülő életnek képe merült föl képzeletemben, olyan életé, a mely munkában és családi körben telik el, s így szóltam magamhoz, mintha előre megsejtettem volna, minő féltékeny leszek majd:

- Hát ilyennek kivánom én férjemet. A ki mindig vélem legyen. Az egész napot együtt töltjük; ő festménye, vagy szobra előtt, magam pedig olvasással, varrogatva mellette a műteremben.

Szegény bohó, én! Sejtelmem sem volt még akkor róla, minő is az a műterem és hogy milyen furcsa népséggel akad dolga benne az embernek. Mikor az istennők szobrait nézegettem, a melyeknek nyaka körül olyan vakmerőn volt kivágva a ruha, soha eszembe nem jutott volna, hogy akadhatnak nők, akik elég szemérmetlenek ahhoz... És hogy én magam is... Mert ha csak sejtem bár, hidd el, sohase mentem volna szobrászhoz feleségül. Óh dehogy mentem volna... Mert tudnod kell, hogy odahaza mindenki ellenezte a házasságomat, jóllehet férjem gazdag, híres nevű ember volt már és gyönyörű palotát építtetett kettőnk számára. Csupán én voltam az, aki akartam. De olyan elegáns is, olyan kedves, olyan előzékeny volt az uram. Mindössze az a tapasztalatom volt kényelmetlen, hogy kissé túlságosan sokat foglalkozik ruhámmal és hajviseletemmel:

- Tűzze fel haját, így ni...

És igazi mulatsága telt benne uracskámnak, ha fürtjeim közé tűzhetett egy-egy szál virágot; meg kell adni, sokkal művészibben tűzte bele, mint akármelyik divatárúsnő. Ekkora tapasztaltság egy férfiban mégis megdöbbentő, - nem? Gyanút kellett volna fognom... No, de majd meglátod. Figyelj csak.

Megjöttünk a nászútról.

Míg én csinos kis, szépen butorozott szobáimban berendezkedtem, - hiszen ismered az én kis paradicsomomat, - férjem alig hogy megérkezett, nyomban munkára vetette magát s a napot kívül töltötte, a műtermében. Mikor esténkint hazajött, lázasan beszélt kiállításra készülő művéről. A tárgya egy »római nő« volt, a mint »a fürdőből kilép«.

Vissza akarta adni a márványon azt a gyönge borzongást, mely a levegővel való érintkezésekor fut végig a bőrön, a vállra tapadó finom szövet nedvességét és mindenféle sok más szép dolgot; nem emlékszem már rájuk. Négyszemközt megvallom, ha szobrairól beszél, nem mindig értem, a mit mond. De azért mégis bizalommal eltölten mondogattam:

- Nagyon szép lesz...

És már láttam is magamat a fasorok finom porondján, a mint férjem művét bámulom, a szép márványszobrot, a hófehéret, a zöld szőnyegen, mögöttem pedig ezt suttogják:

- A művész felesége...

Egyszer azután kiváncsi lettem arra, mennyire is jutott a mi római nőnk; az a gondolatom támadt, hogy meglepem férjemet műtermében, a melyben amugy sem jártam még addig. Első ízben történt, hogy egymagamban mentem el hazulról és mondhatom, alaposan kicsino-

sítottam magamat!... Hogy oda érek, azt látom, hogy a kis kert felől való földszinti ajtó tárvanyitva. Egyenesen benyitok, és képzeld el megbotránkozásomat, a hogy észreveszem férjuramat, a mint fehér zubbonyában, akár valami kőmíves, fésületlen hajjal, agyagtól piszkos kézzel áll, s szemközt vele egy nő, valami jól megtermett személy a dobogón; ruha alig födi és arcza olyan nyugodt, a hogy ott áll, mintha egészen természetesnek vélné a dolgot. Csúf, sáros ruhája, félretaposott czipője és boglyas tollú kerek kalapja mellette hevert egy széken. Mindezt egy szempillantás alatt láttam meg, mert hiszen elképzelheted, hogy menekültem nyomban. Étienne tartóztatott, marasztalt, de agyagos keze láttára borzadást kifejező mozdulat volt a válaszom; futottam mamához; félholtan érkeztem meg hozzá. Elképzelheted, mint léptem elébe:

- Oh Istenem, mi bajod gyermekem?

Elbeszéltem mamának, mit láttam ép az imént, minő volt az a förtelmes nő, micsoda ruha volt rajta. És sírva fakadtam, sírtam... Édesanyám megindultan próbálkozik a vigasztalással, megmagyarázza, hogy az a nő csak model lehetett.

- Micsoda!... de hisz ez utálatos... Esküvőnk előtt soha senki sem említett ilyet!...

Ezenközben magából kikelten érkezik meg Étienne és igyekezik megértetni velem, hogy a model nem olyan nő, mint a többi és hogy különben is a szobrászok nem lehetnek meg nélkülök; de ezek az érvek csöppet sem győznek meg és határozottan kijelentem: hallani sem akarok az olyan férjről, a ki ilyenféle öltözetű kisasszonyokkal tölti idejét négyszemközt.

- Hadd lám, fiam, mondja ekkor szegény anyus, a ki azon van, hogy mindent eligazítson, - nem tehetné meg, hogy felesége iránt való tekintetből valami hasonlóval, valami papirosbábúval helyettesítse azt a nőt?

Férjemuram dühösen harapja bajuszát.

- Lehetetlen, kedves mama.

- Hátha mégis, kedvesem, - úgy tetszik... Megálljunk csak, divatárúsnőinknél vannak kartonból készült fejek, melyekre a fejkötőket szokás rápróbálni... És a mi megteszi fejnek, miért ne tehetné meg?...

Úgy látszik, nem volt lehetséges. Legalább Étienne megkisérelte, hogy hosszas fejtegetéssel, mindenféle részletre kiterjeszkedve és mindenféle műszó segítségével meggyőzzön róla bennünket. Igazán nagyon boldogtalannak látszott. A míg könnyeimet törülgettem, loppal fölnéztem reá és láttam, hogy bánkódásom nagyon megszomorította. Végül végtelenbe nyúló vita után abban állapodtunk meg, hogy mivel a model nélkülözhetetlen, valahányszor eljön, én is ott leszek. A műterem mellett volt egy kis kényelmes fülke, onnan észrevétlenül végig nézhettem mindent. Azt mondod, úgy-e, szégyen az olyan fajta személyre féltékenykedni, sőt el is árulni a féltékenységet. De hidd el, kicsikém, csak az szólhat ehhez, a ki átesett már az ilyenféle izgalmakon.

Másnap megint el kellett volna jönnie a modelnek. Összeszedtem hát egész bátorságomat, elhelyezkedtem fülkémben, de azzal a határozott kikötéssel, hogyha akármilyen gyöngén is megkopogtatom a falat, férjem azonnal hozzám jön. Alig hogy elzárkóztam, csak megjelenik a tegnapi csúf model, Isten a megmondhatója, minő czifrán; az alakja olyan nyomorúságos, hogy azt kérdeztem magamtól, hogyan is féltékenykedhetem az olyan nőre, a ki nem hord fehér kézelőt és zöld rojtos ócska sállal jár az utczán. Igen, kedvesem, a mikor azt látom, hogyan veti le az a teremtés sálját, hogyan dobja ruháját a műterem közepére, old le magáról mindent, azzal a könnyedséggel, azzal a szemérmetlenséggel... olyan érzés fog el, hogy azt le nem tudom írni. Fojtogatott a harag... Hirtelen megkopogtatom a falat...

Étienne szalad felém. Reszketek, sápadt vagyok. Étienne gúnyolódik rajtam, azután gyöngéd szóval csillapít, majd pedig visszatér munkájához... Az a nő feláll, félig mezítelenül, hosszú, kibontott haja simán, lomhán omlik hátára. Nem volt már az a női személy, a kinek az imént láttam, - szinte szobor volt, jóllehet arcza fáradt és közönséges. A szívem elszorult. De azért nem szólok egy szót sem. Egyszerre csak férjem hangját hallom, a mint azt kiáltja:

- A ballábát... Lépjen előre a ballábával.

Minthogy pedig a model nem jól értette felszólítását, oda megy hozzá és... Óh! Ezúttal nem bírom már tovább. Kopogtatok. Nem hallja. Megint kopogtatok, egyre kopogtatok dühösen. Erre már fut felém, - szemöldökét kissé összeránczolva, a munka lázában.

- No, de nézd, Armande... légy hát eszeden!...

Én azonban könnyes szemmel hajtom fejemet vállára:

- Nem birom, barátom... Nem birom... nem birom...

Ekkor szó nélkül, ingerülten visszamegy a műterembe és int annak a förtelmes nőnek, az felöltözködik és elmegy.

Néhány napig el sem ment a műterembe Étienne. Mellettem volt, ki nem mozdúlt, még barátait sem akarta látni; különben kedves volt és jó, csak arcza volt olyan szomorú. Egyszer csak megkérdeztem tőle félénken:

- Nem dolgozol már?

- Model nélkül nem lehet dolgozni, - volt válasza.

Nem mertem kérlelni, mert éreztem, mennyire hibás vagyok és mennyire joga van a nehezteléseire. De azért gyöngédséggel, kedveskedéssel mégis rávettem, hogy visszatérjen műtermébe és megkisértse befejezni szobrát... Hogy is mondják?... izé, azaz hogy képzeletből; szóval a mama módszerét említettem. Ugy gondoltam, hogy igen egyszerű az; de a szegény fiút nagyon megviselte a dolog. Esténként összetörve, elbátortalanodva, szinte betegen tért haza. Hogy bátorságot öntsek belé, gyakran meglátogattam. Váltig mondogattam olyankor:

- Igazán szép.

De a szobor csak nem haladt. Azt sem tudom, dolgozott-e rajta. Valahányszor benyitottam hozzá, javában füstölt mindig pamlagán, vagy pedig agyag-golyócskákat csapdosott dühösen a falhoz.

Egyszer egy délután épen azt a szegény római nőt nézegettem, a mely félig felrakott állapotban, olyan sokára kelt ki fürdőjéből, a mikor különös ötlet czikázott át agyamon. A római nő alakja körülbelül megfelel az enyémnek... hátha szükség esetén én is...

- Mit értesz te tulajdonképen csinos lábon? - kérdeztem férjemtől hirtelen.

Töviről-hegyire elmagyarázta, s megmutatta közben, mi hiányzik még szobráról; model nélkül azt meg nem tudja csinálni... Szegény fiú! Olyan kétségbeesett arczczal mondta ezt... Tudod, mit tettem... Bizonyisten vakmerően felkaptam a leplet, mely az egyik sarokban hányódott s fülkémbe mentem; azután, míg ő a szobrot nézte még, egyet sem szólva, szép csöndesen elhelyezkedtem a dobogón vele szemben, ugyanabban a jelmezben és ugyanazzal a testtartással, a melylyel a förtelmes modelt láttam... Óh! kedvesem, micsoda izgalom volt az, mikor felnézett! Kaczagni szerettem volna, meg sírni. Egészen piros voltam... És az a haszontalan fátyolszövet, a melyet mindenfelől igazgatnia kellett... No, de mindegy! Étienne annyira boldog volt, hogy hamar megnyugodtam. Képzeld csak el kedvesem...

V.
A nagy férfiú özvegye.

Mikor híre kelt annak, hogy újra férjhez ment, meg nem lepődött rajta senki. Akármilyen lángelme volt is a nagy férfiú, sőt talán épen, mert lángelme volt, a tizenöt esztendő alatt alaposan megkeserítette felesége életét; szeszélyeiről, furcsa bogarairól sok szó esett akkoriban Párisban. A dicsőség útján, melyet diadalmasan és rohanva futott meg, mint azok, a kik ifjan halnak meg, alázatosan és félénken követte a nő; meghuzódott a kocsi sarkában, úgy várta örökké az összeütközést. Ha panaszkodott, rokon, barát, az egész világ, mind ellene volt:

- Becsüld meg gyöngeségeit, - mondogatták - egy istennek a gyöngeségei azok. Ne zavard... ne alkalmatlankodjál neki. Gondold meg, hogy férjed nem csupán a tied. Sokkalta inkább a hazáé, a művészeté, mint a családjáé... Ki tudja, ha nem épen azoknak a hibáknak, amiket a szemére vetsz, köszönhetjük-e fölséges műveit?

Végre is, mikor már kimerítette a sok tűrés, fellázadt, kitört belőle a méltatlankodás, igazságtalan lett úgyannyira, hogy mikor a nagy férfiú meghalt, azon voltak már, hogy válópört indítanak egymás ellen s meghurczolják híres, szép nevüket a botránynyal kereskedő ujságok harmadik oldalán.[3]

A boldogtalan frigy izgalmai, az iménti betegség okozta nyugtalanság s a haláleset váratlan csapása után, a mely fölébresztette benne egy pillanatra hajdani érzelmeit, özvegységének első három hónapja oly üdvös hatással volt a fiatal özvegy egészségére, mintha egy évadot fürdőn töltött volna. A kényszerű visszavonultság, a megenyhűlt fájdalom valósággal megifjította őt, a harminczöt esztendős asszonyt; második ifjúsága idején szintoly csábítónak tetszett, mint volt az elsőnek idején. Különben a fekete szín is jól illett hozzá; kissé büszke magatartásán megérzett a felelősségnek az a tudata, hogy olyan nő, a ki egymagára maradt a világon s a kinek egy nagy név minden dicsőségét kell viselnie. Lelkiismeretesen gondját viselte az elhunyt dicsőségének, annak az átkos dicsőségnek, a mely annyi könyjébe került s a mely most napról-napra nőtt, mint valami ragyogó virág, melyet a sírdomb fekete földje táplál. Hosszú gyászfátyolába burkoltan sorra járta a szinházak igazgatóit, a kiadókat, hogy férje operáinak műsorra tűzését szorgalmazza, hogy a hátrahagyott művek, a befejezetlen kézirások kinyomását ellenőrizze. S mindezt bizonyos ünnepies gondossággal s a szent dolgokat megillető tisztelettel cselekedte.

Ez időtájt ismerkedett meg vele a második férje. Zenész volt az is, bár körülbelül ismeretlen még; szerzett néhány keringőt, dalt, meg két kis operát, a mik ugyan gyönyörű nyomtatásban jelentek meg, de sem elő nem adta, se meg nem vette azokat senki. Csinos fiú volt s noha igen nyárspolgári családja révén szép vagyon nézett rá, végtelen tisztelettel bámulta a lángelmét, kiváncsian érdeklődött a híres emberek iránt, és megvolt benne a fiatal művészek lelkes naivsága. Igy esett, hogy mikor megmutatták neki a mester feleségét, káprázat fogta el. Mintha maga a dicső múzsa képe jelent volna meg neki. Azon nyomban belészeretett s mikor az özvegy társaságot kezdett már fogadni, bemutattatta magát neki. Az özvegy közelében aztán egyre nagyobbra nőtt szenvedélye a lángész levegőjétől, a mely ott hullámzott még a szalón minden zugában. A mester mellszobra, a zongora, a melyen komponált, a butorokon szanaszét heverő hangjegy-füzetei dallamosak voltak még a szemnek is, mintha a lapjaikra írt mondatok zenélve rezegnének... És az özvegynek csakugyan bájos lénye, a melyhez olyan jól illett keretnek a komor emlék, megtette a többit: lángoló szerelemre gyúlasztotta a fiatalembert.

---

[3] A franczia napilapoknak rendszerint a harmadik oldalán foglal helyet a törvényszék rovata. *(A fordító.)*

Hosszas habozás után végre is nyilatkozott a derék fiú, de olyan alázatos, olyan félénk módon... »Hogy jól tudja ő, mekkora csekélység az ő szemében. Megérti ő azt jól, mennyire nehezére esik elcserélnie híres nevét az övével, azzal az ismeretlen, azzal a jelentéktelen névvel...« És mondott még ezer ilyen fajta gyerekes dolgot. Elhihetik, szíve mélyén nagyon hizelgett az asszonynak ez a hódítás, de azért eljátszotta a tört szív komédiáját és adta a mindent megvetőt, a fásultat az olyan asszonyt, a kinek élete véget ért, arra sincsen reménye, hogy elől kezdheti. Neki, a ki soha olyan nyugodt nem volt, mint azóta, hogy nagy ura meghalt, még mindig akadt könnyje arra, hogy bánkódjék utána, és lelkes hévvel beszélt róla. Mindez, persze, csak annál inkább tüzelte ifjú imádóját, annál ékesszólóbbá, annál rá-beszélőbbé tette.

Egy szó mint száz, a szigorú özvegységnek házasság lett a vége; de az özvegy nem mondott le özvegységéről és - noha férjhez ment megint - özvegyebb özvegye maradt a nagy férfiúnak, mint valaha; mert hát tudta jól, hogy második férjének szemében ez a leghatósabb varázsa. Mivel pedig érezte, hogy nem oly fiatal, mint amaz, nehogy ura is észre vegye, szinte meg-roskasztotta lenézésével, valami határozatlan szánalomfélével, valami kifejezetlen és sértő megbánásával a mesallianceának. De a férfi nem sértődött meg rajta; ellenkezőleg. Hiszen annyira meg volt győződve arról, hogy ő alább való nála és annyira természetesnek tetszett neki, hogy az olyan nagy embernek emléke zsarnoki módon megfészkelődjék egy szivben! Az asszony, hogy alázatosságában megtartsa, elolvasta véle olykor együttesben a mester leveleit, a miket akkoriban írt, mikor udvarolt neki. A hogy így visszalátogatott a múltba, tizenöt esztendővel megifjúlt tőle, a szeretett szép asszony volt megint, a kit a szerelmes dithyram-busokon át, az irott szenvedély elragadó túlzásával néznek az emberek. Ha meg is változott azóta, fiatal férje dehogy is nyugtalankodott miatta, imádta őt egy más férfi hitére, sőt még valami különös hiú öröme is telt ebben. Úgy tetszett neki, mintha azok a szenvedélyes könyörgések egybeolvadnának az övéivel, mintha azt az egész szerelmi multat ő örökölte volna.

Különös egy pár volt! Még csak künn, a világban tetszettek igazában különöseknek. Láttam őket nehányszor a szinházban. Ugyan senki rá nem ismert volna arra a fiatal, félénk, kissé szepegő asszonykára, a ki hajdan kisérője volt a *maestronak* és szinte elveszett abban a gigászi árnyékban, a mit az maga körül vetett. Most bizony, a hogy a páholy elején feltünik, mindenki tekintetét magára vonja. Azt mondaná az ember, hogy első férjének aureolája ragyog fején, annak a neve visszhangzik körülötte hódolat vagy szemrehányás alakjában. A második férj pedig hátrább ül kissé, olyan buzgólkodó arczkifejezéssel, mint azok, a kik az életnek feláldoztatnak, figyeli minden mozdulatát, lesi, mikor lehet szolgálatára.

Otthon ez a furcsa viszony még felötlőbb volt. Emlékszem arra az estélyükre, amelyet házas-ságuk után egy esztendővel adtak. A férj büszkén, de kissé zavartan forgolódott vendégei tömegében; zavarba ejtette, hogy akkora társaság gyűlt egybe házában. Az asszony, a lenéző tekintetű, mélabús, felsőséges asszony annyira a nagy férfiú özvegye volt, mint még soha. Valami különös módon tudott félvállról lenézni az urára, tudta »szegény barátom«-nak szólítani, reáhárítani a vendégek fogadásának robotját, olyan kifejezéssel, mintha azt mondaná:

- Egyébre úgy sem vagy jó.

Köréje csoportba gyűltek azután a régi jó barátok, a kik tanúi voltak még a mester diadalmas feltünésének, küzdelmeinek, sikereinek. Enyelgett velük, adta a fiatal leányt. Hiszen olyan fiatal volt, a mikor megismerkedett velük. Majd mindannyi Anaïsnak szólította csak, a beczé-ző nevén. Valóságos cenaculum voltak, melyhez a szegény férj tisztelettudóan közeledett, hogy végighallgassa, mint dicsérik az elődjét. Sorra visszaemlékeztek a dicsőséges bemutató előadásokra, a majd mindig megnyert csaták estéire, azután a nagy férfiú szokásaira, arra a

módra, a hogyan dolgozni szokott: mikor, hogy ihletet merítsen, azt kivánta, hogy felesége teljes díszben, kivágott ruhában legyen mellette...

- Emlékszik-e még rá, Anaïs?

És Anaïs felsóhajtott és elpirult...

Attól fogva írta szerelmes szép műveit, kiváltképp a *Savonarolát*, valamennyi közül a legszenvedélyesebbet, azzal a holdfényes, rózsaillatos és fülemile-csattogásos nagy kettőssel. A társaság egyik lelkesült tagja nyomban el is játszotta nagy felindulás közepett a zongorán. Mikor a csodálatos műnek utolsó üteméhez ért, a nő könnyekre fakadt.

- Nem birom tovább, - mondta. - Soha meg nem állhatom sírás nélkül.

A mester régi barátai részvétükkel vették körül boldogtalan özvegyét s fokonkint úgy belehevültek szerepükbe, hogy végül, akár valami gyászszertartáson, remegő kézzel szorították meg az özvegy kezét.

- No, no, Anaïs, bátorság.

A legfurcsább pedig az volt a dologban, hogy a második férj, a ki felesége mellett állott, meghatott arczczal, megilletődve, szintén sorra rázta mindenki kezét s kivette részét ő is a részvevő nyilatkozatokból.

- Mekkora lángelme! Mekkora lángelme! - mondogatta s megtörülte szemét. Megható is volt az, meg kaczagtató is.

VI.
A hazug.

- Egyetlen egy nőt szerettem egész életemben, - beszélte egyszer D... festő. - Öt esztendőt töltöttem véle tökéletes boldogságban, öt nyugodt és termékeny örömökkel teli esztendőt. Azt mondhatnám, hogy a mi hírre máig szert tettem, mind neki köszönhetem, annyira könnyűnek tetszett mellette a munka, annyira magától jelentkezett mindig az ihlet. Mikor először láttam meg, úgy éreztem, mintha öröktől fogva az enyém volna. Álmomban se kivánhattam volna szebb nőt, tisztább jellemet. Sohasem hagyott el engem az az asszony; az én szobámban halt meg, az én karomban - engem szeretett akkor is...

És még is, valahányszor reá gondolok, haraggal gondolok reá. És ha olyannak akarom látni, a minőnek öt esztendőn át láttam, szerelemtől sugárzónak, hajlékony, magas termetűnek, enyhén gömbölyű arczán szabályos és finom, keleti zsidó vonásúnak, aranyos halovány szinűnek, ha ujra hallom halk, bársonyos szavát, a mely olyan volt, mint tekintete, ha testet akarok adni az édes látomásnak, csak azért teszem, hogy annál keményebben vághassam szemébe ezt az egy szót: »Gyűlöllek!«...

Clotilde volt a neve. Abban a baráti házban, a melyben megismerkedtünk, Deloche-né néven ismerték. Azt beszélték róla, hogy egy sokat utazott kapitánynak az özvegye. Sokat utazhatott csakugyan, mert beszélgetés közben föl-fölemlítette: »Igen, a mikor Tampico-ban jártam«... vagy: »egy ízben a valparaisoi kikötőben«... De hát ettől eltekintve, sem modorán, sem beszédmódján nem vehette észre senki, hogy kóborgó életet élt valaha; semmi sem vallott rajta arra a rendetlenségre, a mi a sok hirtelen elutazással és megérkezéssel jár. Párisi volt; igen izlésesen öltözködött, holmi excentrikus burnuszt vagy *sarapé*-t, a miről rögtön ráismer az ember a katona vagy tengerész örökké utiruhában levő feleségére, sohasem vett magára.

Mihelyt bizonyos voltam benne, hogy szeretem, első, egyetlen gondolatom az volt, hogy megkérem a kezét. Egyik barátom közbenjárt érdekemben. A nő egyszerűen azt válaszolta, hogy sohasem megy többé férjhez. Attól fogva elkerültem; és minthogy gondolataimat sokkalta inkább lekötötte, lefoglalta képe, semhogy bármi csekély munkára is képes lettem volna, elhatároztam, hogy útra kelek. Javában készülődtem az utazásra, a mikor egyszer egy reggel nagy álmélkodásomra Deloche-né toppan be a nyitott butoroktól és szerte heverő málháktól rendetlen lakásomba.

- Miért utazik el?- kérdezte szelíden... Azért talán, hogy szeret? De hiszen én is szeretem... Csakhogy (és ennél a szónál hangja megremegett kissé), csakhogy férjes asszony vagyok.

Erre aztán elmondta egész élete történetét. Valóságos regénye volt az a szerelemnek és az elhagyottságnak. A férje iszákos volt, ütötte, verte. Három esztendő multán nem is laktak együtt. Családja, a melyre, úgy tetszett, igen sokat tartott, előkelő helyet foglalt el Párisban, házassága óta azonban nem állottak vele szóba. A főrabbinak volt unokahuga. Testvérnénje magasrangú katonának özvegye volt, mígnem azután másodizben a saint-germaini gárda-ezred parancsnokához ment férjhez. Jó magának, noha férje tönkre juttatta, hajdani alapos és igen gondos nevelésének hála, megmaradt szerencsére egy s más képessége, a miknek hasznát látta most. Chaussée d'Antin, faubourg Saint-Honoré-beli gazdag családok gyermekeit tanította zongorázásra s ezen a módon szépen megélt...

A történet megható volt, csak kissé igen is hosszúra nyúlott; egymást érték benne azok a csinos ismétlések s végeérhetetlen esetek, a melyek annyira bonyolulttá teszik a nők elő-adását. Beletelt néhány nap, mire a végére ért. Az avenue de l'Impératrice-en, csöndes utczákkal, nyájas pázsitos terecskékkel határos helyen, kicsi házat béreltem kettőnk számára.

Teljes egy esztendőt töltöttem el benne azzal, hogy egyre hallgattam, egyre néztem őt; eszembe sem jutott a dolgozás. Végre is az ő unszolására jártam el megint műtermembe, de abban meg nem tudtam akadályozni, hogy meg ne kezdje ismét a leczkeadást. Méltóságának ez a megőrzése, a melyre nagy gondja volt, igen meghatott. Csodáltam lelkének büszkeségét, de elfogott ugyanakkor egy kissé a megalázottság érzete is, ha elgondoltam, hogy a maga munkáján felül senkinek sem akar köszönettel tartozni. Napközben mindig távol jártunk egymástól, csak estére kerültünk össze a kicsi házban.

Minő boldogan siettem haza esténkint, mennyire türelmetlenkedtem, ha elkésett és mekkora volt örömem, ha otthon értem már! Napi sétájáról mindig hozott valami csokrot, néhány szál ritka virágot. Nem egyszer kényszerítettem reá holmi ajándékot, de ő olyankor kaczagva mindig azzal állt elő, hogy gazdagabb nálam; és annyi tagadhatatlan, hogy leczkéi szép jövedelmet hajthattak, mert mindig drága elegantiával öltözködött, és a fekete ruhának, melyet az arczszínével és szépségével való kaczér ellentét kedveért választott, bársonyos homályossága, satinszerű és a szurok törési felületére emlékeztető fénye volt, a selymes csipkék tömkelegében pedig a látszólagos egyszerűség alatt és az egyetlen szín ezer árnyéklata közepett a női elegantia egész világát fedezte fel a bámuló szem.

Foglalkozása, úgymond, végre is semmiféle fáradsággal sem jár. Növendékei, megannyi bankárleány és pénzügynök gyermeke, mind bálványozzák, tisztelik; nem egyszer megmutatta a karkötőt, a gyűrűt, melyet fáradozása elismeréseűl kapott. A munka idején kívül örökké együtt voltunk; nem jártunk sehova sem. Csak vasárnaponkint szokott Saint-Germain-be utazni, nénje, a gárdaparancsnok nejének látogatására, a kivel röviddel azelőtt kibékült volt. Kikisértem olyankor a pályafőhöz. Még azon este visszajött mindig; nyaranta gyakran találkozót adtunk egymásnak valamelyik közbeneső állomáson, vagy a folyó partján, az erdőben. Beszélt a látogatásáról, arról, hogy milyen szépek a gyerekek, minő boldognak látszik az egész család. Összeszorult beszéde közben a szivem, hiszen ő örökre elszakadt az igazi családi élettől; kettős gyöngédséggel vettem hát körül, hogy elfeledtessem véle helyzetének fonák voltát, a mit kegyetlenűl megérezhetett az olyan finom lélek, mint ő.

A munkálkodásnak és a bizalomnak minő boldog napjai voltak azok! Dehogy is gyanakodtam volna. Hiszen minden szava olyan igaznak, annyira természetesnek tetszett. Csak egyetlenegy valamin ütődtem meg. Mikor azokról a házakról beszélt, a melyekbe eljárt, tanítványainak családjáról, néha csak úgy ömlött belőle a sok valószinűtlen részlet, az elképzelt cselszövés, a mit úgy talált ki mind ő maga. Ő, a ki olyan nyugodt lélek volt, mindenben regényt keresett, s egész élete drámai kombinálásokkal telt el. Képzeletének ez a túlsága megzavarta boldogságomat. Mert míg én mentől messzebb akartam kerülni a világtól, hogy csakis neki éljek, ő túlságosan sokat bibelődött közömbös dolgokkal. De meg tudtam bocsátani ezt a fogyatkozását, hiszen fiatal volt és szerencsétlen nő, az élete mindeddig szomorú regény, a melynek megoldása olyan valószinűtlen.

Egyetlen egyszer ébredt csak gyanúm, vagy inkább sejtésem. Egyszer egy vasárnap este nem jött meg. A kétségbeesés környékezett. Mihez fogjak? Elmenjek tán Saint-Germainbe? Még kompromittálhatnám. Rettenetes éjszaka következett arra a napra; éppen elhatároztam, hogy mégis utazom, a mikor Clotilde sápadtan, zavartan megjött. A testvérnénje megbetegedett; mellette kellett maradnia s ápolnia. Elhittem minden szavát, nem fogtam gyanút azon a szóáradaton sem, a mely szaporán zuhogott legjelentéktelenebb kérdésemre is s szinte elmerítette a kérdés velejét a haszontalan részletek tömegében: a megérkezés órája, udvariatlan vasuti tisztviselő, vonatkésés... Azon a héten még kétszer-háromszor töltötte az éjjelt Saint-Germainben; azután, hogy véget ért a betegség, ujra kezdetét vette a rendes, nyugodt élet.

Kevéssel azután, sajnos, viszont ő maga betegedett meg. Óráiról egyszer dideregve, verejtékesen, lázasan tért meg. Mellhártya-gyúladás jelentkezett; mindjárt kezdetben is komolynak

látszott a baj, a mely nemsokára - az orvos megvallotta, - gyógyíthatatlanná fejlődött. Őrjöngő, végtelen fájdalom fogott el. Csak az volt már ezentúl a gondom, hogy megédesítsem végső perczeit. Családját, a melyhez annyira ragaszkodott, amelyre olyan nagyon büszke volt, elhivom a haldokló ágyához. Egy szóval sem említettem neki tervemet, hanem titkon írtam testvérnénjének Saint-Germainbe; nagybátyjához, a főrabbinushoz magam mentem el. Alighanem alkalmatlan időben toppantam be hozzá. A nagy katasztrófák fenekestül felforgatják életünket, megrendítik azt a legjelentéktelenebb részleteiben is. Azt hiszem, a derék rabbinus épen ebédnél ült. Egészen magából kikelve fogadott az előszobában.

- Uram, - mondom neki, - vannak olyan perczek, melyekben a legelkeseredettebb gyűlölségnek is el kell némulnia...

Tisztes arczát elbámulva fordította felém.

Folytattam:

- A huga haldoklik.

- A hugom? De hiszen nincsen hugom, csalódik, uram.

- Óh, könyörgök uram, hagyja azt az ostoba családi gyűlölködést. Deloche-né asszonyt értem, a kapitány feleségét...

- Én nem ismerem Deloche-né asszonyt... Biztosítom, gyermekem, hogy összetéveszt valakivel.

Azzal gyöngéden az ajtó felé tuszkolt; csalónak vagy bolondnak nézett alkalmasint. Csakugyan, igen furcsa képet vághattam. De hát annyira váratlan, annyira rettenetes volt az, a mit megtudtam... Az az asszony tehát hazudott... Miért tette? Hirtelen jó gondolatom támadt. Elhajtattam egyik tanítványának lakására, a kiről mindig sokat beszélt; egy igen ismert nevű bankárnak a leánya.

Megkérdem a szolgától:

- Deloche-né asszony?

- Olyan itt nincsen.

- Tudom... Azt a nőt gondolom, a ki zongorázni tanítja a kisasszonyokat.

- Nincsen nekünk sem kisasszonyunk, sem zongoránk... Nem tudom, kit tetszik gondolni.

Azzal bosszankodva csapta be orrom előtt az ajtót.

Nem folytattam a puhatolódzást. Tudtam úgy is, hogy mindenütt ugyanezt mondják majd. Hogy szegény kicsi házunkba értem, levelet adtak át. A bélyegzésén láttam, hogy Saint-Germain-ből való. Tudtam előre is, mi lesz benne, de azért felbontottam. A gárda-parancsnok sem hallotta hírét sohsem Deloche-né asszonynak. Különben pedig sem felesége nincs, sem gyermeke.

Ez volt a végső csapás. Hát a mit öt esztendőn át mondott, mind hazugság volt... Száz féltékeny gondolat rohant meg egyszerre; őrülten, azt sem tudva, mit teszek, rontottam be szobájába, a melyben a halállal tusakodott. A mi kétség csak rágódott rajtam, mind egyszerre kiöntöttem a fájdalomnak ágyára:

- Minek mentél vasárnaponkint Saint-Germain-be?... Kivel voltál naphosszant?... Hol háltál akkor éjjel? Felelj azonnal!

És föléje hajoltam és még mindig büszke, szép szeme legfenekén kerestem a választ arra, a mitől annyira féltem; de ő némának maradt, érzéketlennek.

Reszkettem a dühtől.

- Nem igaz, hogy tanítottál. Utána jártam a dolognak. Senki sem ismer... Honnan vetted hát a pénzt, a csipkét, az ékszert?

Rám nézett; mélységes mély szomorúsággal pillantott reám, ez volt az egész... Igazán, több kimélettel lehettem volna hozzá, hadd halt volna meg nyugodtan. Óh! de hisz olyan nagyon szerettem.

A féltékenység a szánalom fölé kerekedett bennem:

- Öt esztendőn át csaltál. Napról-napra, óráról-órára hazudtál... Tudtad az egész életem folyását, én a tiedéből semmit. Semmit, még csak a nevedet sem. Mert nem az igazi neved az a név, a melyet viselsz, úgy-e, nem az igazi?... Óh! a hazug, a hazug! Ha elgondolom, hogy meghal s azt sem tudom, mi néven szólítsam... Ki vagy hát? Honnan jöttél? Minek ártottad magad életembe?... De szólj hát! Mondj hát csak egy szót!

Kárbaveszett fáradság volt. Válasz helyett nagy kínosan a falnak fordította fejét, mintha attól tartott volna, hogy kialuvó szeme el találja árulni titkát... Igy halt meg a szerencsétlen! Meghalt, megszökött előlem, - hazug volt végső lehelletéig!

VII.
Irma grófné.

»D'Athis Charles, iró, tisztelettel értesíti Róbert fia születéséről.«

»A gyermek jól érzi magát.«

Páris egész író- és művészvilága megkapta vagy tíz évvel ezelőtt, ezt a simított, a d'Athis-Mons grófok czimerével ékes papirosra nyomatott értesítést; a d'Athis-Mons grófok utolsó sarja, d'Athis Charles - már olyan fiatal korában is igazi költő hirére tudott szert tenni.

»... A gyermek jól érzi magát.«

Hát az anya? Óh! Róla nem beszélt a levél. Nagyon is eleget tudott róla a világ. Egy Seine-et-Oise-megyebeli vén vadorzónak volt a leánya, hajdan model, a kit Sallé Irmának hivtak s a kinek arcza mása olyan sürűn fordult meg a kiállításokon, akár csak a képek eredetije a műtermekben. Alacsony homlokával, antik módra kiugró ajkával, nemes szabású paraszt-arczával úgy hatott, mint valami görög vonású pulyka-pásztorleány; - arczbőre, melyet gyermekkorában megsütött a szabad ég alatt a nap s a melytől szőke haja halavány, selymes fényt kapott, mindez valami vadúl eredeti kifejezést adott ennek az asszonynak, a mit teljessé tett aztán a gyönyörű, sürű szempilla árnyékolta pompás zöld fényű szem.

Egyszer egy éjjel, az operabálról jövet, vacsorára vitte d'Athis s két esztendő óta folytatódik a vacsora. De, bárha Irma teljesen részestársává lett a költő életének, a gőgös és arisztokratikus levél elég bizonyság reá, minő csekély helye jutott neki benne. Az asszony csakugyan semmivel sem volt több ebben az ideiglenes otthonban, gazdasszonynál, a ki elhozta magával a költő-arisztokrata házába kettős természetének, paraszti és courtisane-i mivoltának egész ridegségét és a ki azon iparkodott, hogy bármi áron is nélkülözhetetlenné tegye magát. Bár sokkal falusiasabb és sokkal ostobább volt, semhogy valaha is fölérhette volna értelemmel d'Athis tehetségét, finomkodó és előkelő szép verseit, a melyek amolyan párisi Tennyson-ná avatták, de meg tudott hajolni minden lenézése, minden követelése előtt, mintha ennek a hétköznapi léleknek fenekén maradt volna valami abból a megalázott csodálatból, melyet a paraszt érez a nemes, a jobbágy, az ura iránt. A gyermek megszületése óta még kevésbbé vették számba a házban.

Mikor özvegy d'Athis-Mons grófné, a költő édesanyja, ez az előkelő s a legfelsőbb társaságból való hölgy megtudta, hogy unokája született, egy csinos, piczi vicomte, a kit apja szívesen és örömest ismert el fiának, kedvet kapott, hogy megnézze és megcsókolja a kicsikét. Kétségtelen, roszszúl eshetett nagyon Mária-Amália királyné hajdani felolvasónőjének elgondolnia, hogy akkora nagy név örökösének ilyen anya jutott; de az értesítő levélkék szövegéhez alkalmazkodott az öregasszony s elfeledte hamarosan annak a teremtésnek létezését. Olyankor látogatta meg a dajkaságba adott gyermeket, a mikor bizonyos volt róla, hogy senkivel sem találkozik nála; elcsodálta, kényeztette, szivébe fogadta, megtette bálványának, tárgyává a nagymamák utolsó szerelmének, a mely jó ürügy nekik arra, hogy még egynehány évig éljenek, hadd lássák meg nagyra nőni, felnyúlni a piczikéket...

Később, hogy a grófi baba fölcseperedett kissé, a mikor édesapjához és édesanyjához költözött már, minthogy a grófasszony nem tudott lemondani neki kedves látogatásairól, hallgatag megállapodásra jutottak: a mint a nagymama megnyomta a csengőt, Irma alázatosan, csöndesen eltünt. Vagy pedig elvitték a gyermeket nagyanyjához; a fiucska, a kit két anya kényeztetett, egyképpen szerette mind a kettőt és csodálkozott rajta kissé, a mikor beczézgetésük hőfokából mintha valami föltétlen birtoklásra való törekvést érzett volna ki.

D'Athis, a ki verseinek, növekedő hírnevének élt gondtalanúl, beérte annyival, hogy imádja az ő kis Róbertjét, hogy róla beszéljen mindenkinek és hogy azt képzelje, övé a gyermek, csupán az övé. Ez az illuziója nem soká tartott.

- Szeretném, ha megházasodnál... - mondotta neki egyszer az édesanyja.

- Meg... de hát a gyermek?

- Sohse nyugtalankodj miatta. Találtam számodra egy fiatal szegény nemes leányt, a ki imád, Róbertet ismeri, sőt régi barátok is már. Különben az első esztendőben magamnál tartom a kedves kicsikét. Azután, majd elválik.

- De hát a... a leány? - koczkáztatta meg a költő, elpirulva kissé, mert most történt először, hogy anyja jelenlétében említette Irmát.

- Oh! - kaczagott az özvegy grófné - adunk neki csinos hozományt s bizonyos vagyok benne, hogy majd csak férjhez megy ő is. A párisi bourgeoisnak nincsenek balitéletei.

D'Athis, a ki sohasem volt belebolondulva szeretőjébe, még azon este elmondta neki ezt a tervet és úgy tapasztalta, hogy a nő alázatos és mindenre kész volt most is, mint mindig. De másnap, a mikor hazatért, eltünt az anya is, a gyermek is. Végül is Irma apjánál fedezték fel őket, egy fertelmes kis viskóban, a rambouillet-i erdő szélén; és mikor a költő betoppant hozzájuk, a fia, az ő kis királya, azon bársonyosan és csipkésen, a hogy volt, a vén vadorzó térdén nyargalt, játszott a pipájával, a tyukokat hajszolta s boldog volt, hogy szétzilálhatja szőke fürtjeit a szabad levegőn. D'Athis tréfára fogta volna a dolgot, noha igen meg volt hatva s rögtön magával akarta vinni a két szökevényt. Csakhogy Irma nem értette a tréfát. Elűzték a házból; magával vitte gyermekét. Van-e ennél természetesebb valami?... Arra, hogy haza-menjen, csak úgy birta rávenni a költő, hogy megigérte, lemond a nősülés tervéről. De egyéb feltételeket is kikötött Irma. Elég ideje nem tudta senki, hogy ő Róbert édesanyja. Örökké rejtőzködni, eltünni, a mikor d'Athis grófné benyit, az ilyen élet nem élet. A gyermek is sokkal nagyobb már, semhogy kitehetné magát szeme láttára az ilyen megalázásnak. Abban állapodtak tehát meg, hogy mivel d'Athis grófné nem akart fia szeretőjével találkozni, nem megy többé fiához, hanem hozzá viszik majd naponként a kicsikét.

Igazi gyötrelem korszaka köszöntött rá ezzel az öreg nagyanyára. Napról-napra más-más akadályozó ürügy akadt. Hol köhögött a gyermek, hol hideg volt odakünn, avagy esett az eső. Utóbb a séta lett az ürügy, a lovaglás, a tornázás. Szeme elé sem került végtére a szegény öreg grófnénak a gyermek. Kezdetben panaszt akart tenni miatta d'Athisnak; de az ilyen apró háborúk titkát csak a nők ismerik. Az ő cselvetéseik láthatatlanok csak úgy, mint elrejtett gombostűik, melyek ruhájuk fodrait és csipkéit tartják. A költőnek lehetetlen volt bármit is észrevennie; és a bánatos nagyanya azzal töltötte életét, hogy várta kis kedveltjének látogatását, hogy leskelődött rá az utczán, mikor a szolga kiséretében elment hazulról és sietve adott csókjai, sebtében reá vetett pillantásai nem hogy kielégítették volna, csak fokozták anyai szenvedélyét.

Ezenközben Sallé Irma - a gyermek körül foglalatoskodván örökké - nagyot haladt az apa szivében. Már ő állott a ház élén, ő fogadta a vendégeket, rendezte az estélyeket, s az olyan asszony módjára rendezkedett be, a ki megmarad helyén. Mindazonáltal gondja volt reá, hogy meg-megkérdezze időnkint a kis vicomte-tól apja jelenlétében: »Emlékszel-e még Sallé nagyapus tyúkjaira? Visszamenjünk, meglátogassuk őket?« És ezzel az örökös fenyegetéssel előkészítette házasságuk törvényesítését.

Öt esztendejébe telt, a míg grófnévá tudott lenni, de végtére azzá lett... Az egyik napon szepegve jelentette a költő édesanyjának, hogy elhatározta, szeretőjét oltárhoz viszi; és az öreg grófné nem hogy méltatlankodott volna, megváltásként fogadta ezt a csapást, mert egyet

látott csak ebben a házasságban: lehetőségét annak, hogy visszatérjen fiához és hogy szabadjára szerethesse az ő kis Róbertjét. Az igazi mézeshetekben valójában a nagymamának volt része. D'Athis, hogy szeleverdi tettét elkövette, távol akart maradni kissé Páristól.

Kényelmetlen volt neki a város. És minthogy a gyermek volt a gazda a házban, s Róbert édesanyja szoknyáján csüngött örökké, Irma hazájában telepedtek meg, Sallé apó tyúkjai szomszédságában. Soha furcsább, soha rikitóbb környezetet! D'Athis nagyanyó és Sallé nagyapó minden este unokájuk ágyánál találkoztak. A vén vadorzó, szája szögletébe nyomva fekete pipája csutoráját, meg a királyné volt felolvasónője, a rizsporos hajú, előkelő arczú, - együtt nézték és együtt csodálták a szép gyermeket, a hogy ott bukfenczezett előttük a szőnyegen. Az egyik a legujabb, a legcsillogóbb, a legdrágább játékszereket hordta Párisból; a másik nagyszerű bodzavégű sípokat faragott neki; és a kis királyfi bizony tétovázott, a mikor választásra került a sor.

Mindent összevéve, valamennyiük között, a kik a bölcső körül tolongtak, az egy Charles d'Athis volt az igazán szerencsétlen. Elegáns és patricziusi ihlete megsínylette az erdőmögi életet, mint a hogy megsínylik azok a törékeny párisi nők, a kiknek faluhelyen sok a levegő, meg a nedv. Nem tudott már dolgozni, és hogy távol került a rettenetes Páristól, a mely a távollevőkre nézve oly hamar bezáródik, úgy érezte, mintha már elfeledték volna! Szerencsére ott volt a gyermek, s mikor a gyermek mosolygott, az apa nem gondolt többé költői sikereire, sem Sallé Irma múltjára.

Most pedig kiváncsiak önök ennek a különös drámának megoldására? Olvassák el azt a kis gyászkeretes lapot, a melyet nehány nappal ezelőtt kaptam s a mely, mintha utolsó lapja volna ennek a párisi történetnek.

»D'Athis gróf és d'Athis grófné megtört szivvel értesitik, hogy Róbert fiok meghalt. «

A boldogtalanok! Ott állnak az üres bölcső előtt, s egymásra merednek mind a négyen!...

VIII.
A pálmaleveles kabát.

Szép reggelre ébredt Guillardin szobrász.

Előtte való nap nevezték ki az Institut tagjává, most hát javában készülődik arra a pillanatra, mikor az ünnepi ülésre gyűlt öt akadémia jelenlétében fölszentelheti akadémikusi kabátját, azt a pompás zöld pálmaleveles kabátot, amin csak úgy ragyog az ujdonat új posztó és a reménység színű selyemhímzés. A szerencsés kabát felöltésre készen volt ráteritve egy karosszékre és Guillardin szeretettel legeltette rajta szemét, miközben csomóra bogozta fehér nyakkendőjét.

- Legelsőbben is ne siessünk... Van időm bőven... - gondolta a jó ember.

Úgy volt tudniillik, hogy lázas türelmetlenségében két órával időnek előtte készült el; és a szép Guillardin-né, a kinek mindig nagy idejébe telik a toilette-je, kijelentette, hogy ma pontosan idejére lesz készen; egy szempillantással sem előbb, értette!

Boldogtalan Guillardin! Mivel ölje el az időt addig?

- Hát a kabátunkat próbálgatjuk majd - mondotta magában; és olyan gyöngéden vette kezébe a becses ruhadarabot, mintha tüllel, csipkével volna dolga, azután végtelen óvatossággal öltötte fel a kabátot és a tükör elé állott. Oh! minő bájos képet mutatott a tükör! Micsoda ennivaló kis akadémikust: üde kerekded, kövérecske, boldog, mosolygó arczával, őszbecsavarodó hajával, pohosodó termetével és túlontúl rövid két karjával, amely merev és gépies méltósággal vonúlt meg a kabátujjakban! Hogy azután Guillardin nyilvánvalóan meg volt elégedve a termetével, keresztül-kasul rótta a szobát, köszöngetett, mintha az ülésterembe lépne, rámosolygott művész-társaira s akadémikusi pózokba vágódott. De bármily büszke legyen is az ember a képe mására, csak nem maradhat örökké feszesen, álló helyzetben a tükör előtt. Idő multán akadémikusunk is elfáradt és mivel attól tartott, hogy összegyűri kabátját, elhatározta, hogy leveti s nagy gondosan visszateszi helyére, az egyik zsöllyére. Jó maga szemközt ült véle, a kandalló tulsó szögletében; majd kinyujtóztatta lábát, keresztbe rakta két kezét ünnepi mellényén, és míg szeme egyre zöld kabátján csüggött, gyönyörűséges álmodozásba merült el.

Mint a hogy az utas, ha elér útjának a végére, örömest gondolja el újra az utazás veszedelmeit, bajait, Guillardin is fölidézte emlékezetében esztendőről esztendőre életét, egész addig a napig, a melyiken megkezdette a szobrászkodást Jouffroy műtermében. Hej! keserves a kezdete ennek a szent mesterségnek. Visszaemlékezett a hideg telekre, fűtetlen szobájára, az álmatlan éjjelekre, a munkáért való lótás-futásra és arra a tompa dühre, a mi elfogja az embert, a mikor úgy érzi, hogy egészen kicsi, ismeretlen valaki létére elvész az óriás tömegben, a mely löki, taszigálja, feldönti és összezúzza. És mégis, ha meggondolja, tisztára egymagán, pártfogók, vagyon nélkül tudott fölvergődni. Pusztán a tehetségével! És míg feje lecsuklott, szeme félig lehunyódott, édes ábrándozásba merűlt lelke, egészen hangosan mondogatta magának az érdemes férfiú:

- Pusztán a tehetségemmel. Pusztán a te...

Hosszú, száraz és bántó kaczagás, olyan, mint a vén emberek kaczagása, szakította félbe hirtelen. Guillardin kissé megrőkönyödve nézett körül a szobában. Egyedül volt, egészen egyedül, szemtől-szemben zöld kabátjával, akadémikusi voltának ezzel az árnyékával, a mely véle szemközt ünnepiesen volt kiterítve a tűzhely tulsó fele iránt. És a szemtelen kaczagás ezenközben egyre hangzott. De a mikor alaposabban körülnézett, mintha azt vette volna észre, hogy kabátja nincsen már azon a helyen, a hova letette, hanem valósággal belételepült a zsöllyébe, a háta kidagadt, két ujjával rákönyökölt a bútor karjaira, a melle pedig úgy meg-

duzzadt, mintha élet volna benne. Hihetetlen valami! Éppen a kabát volt az, a mi nevetett, Igen, a különös zöld kabát volt az, a miből előtört az ész nélkül való kaczagás, a mely megrengette, rázta, csavarta, fel-felpattantotta háta közepét; két karja egy-egy pillanatra oldalához kapott, mintha el akarná állítani a természetellenes és elfojthatatlan jókedvnek kitörését. Ugyanekkor valami vékony, csalafinta és gonoszkodó, csuklásba vesző hang szólalt meg:

- Én istenem! én istenem; de fáj is a nevetés! De fáj az ilyen nevetés!

A szegény akadémikus kerekre nyitotta szemét, úgy kérdezte:

- Ki az ördög az ott, végre is?

A hangocska újra megszólalt, még csalafintábban, még gonoszkodóbban:

- Én vagyok, Guillardin úr, én vagyok, az ön pálmaleveles kabátja, a mely várja, hogy elmenjen benne az űlésre. Bocsánatot kérek, hogy ilyen rosszkor szakítottam félbe álmodozását; de igazán, olyan furcsa volt, mikor azt hallottam, hogy a tehetségét emlegeti! Nem bírtam magammal... Lássuk csak, komoly beszéd ez? Lelkiismerete szerint hiszi-e, hogy a tehetsége elég volt arra, hogy olyan hirtelen, olyan messzire, olyan magasra vigye az életben, hogy megadja mindazt, a mi most az öné: becsülést, rangot, hirnevet, vagyont?... Lehetségesnek hiszi ezt Guillardin?... Szálljon magába, barátom, mielőtt kimondaná a feleletet. Szálljon még jobban magába, még jobban! No most pedig feleljen. Ugy-e, látja, nem mer felelni.

- De hiszen, - dadogta Guillardin komikus habozással, - én... én sokat dolgoztam.

- Igen, sokat, rengeteg sokat. Kapása, napszámosa, valóságos favágója ön a munkának. Óraszám értékesíti idejét, akár a bérkocsis. De a fénysugár, lelkem, az aranyméhecske, amely átsuhan az igazi művész agyvelején és szárnyai villogásával, meg zümmögésével tölti meg azt, ugyan mikor látogatta meg önt? Jól tudja, egyetlen egyszer sem. Az isteni méhecskétől mindig félt ön. Pedig hát mégis ő az, a ki az igazi tehetséget osztogatja. Oh! tudok én olyanokat, a kik szintén dolgoznak, de különb módon, mint ön: a keresők egész nyugtalanságával, egész lázával, és a kik még sem jutnak el soha odáig, a hova ön eljutott... Mondok egyet! állapodjunk meg egy dologra nézve most, a míg egyedül vagyunk. Az ön tehetsége abban volt, hogy egy csinos nőt vett feleségül.

- Uram!... vágott közbe Guillardin, elvörösödve.

A hang nyugodtan folytatta:

- Igy már jó! Lám ebben a méltatlankodásban örömem telik. Azt bizonyítja, a mit elvégre az egész világ tud: nem annyira gazember ön, mint ostoba... No, no, sose nézzen rám oly dühösen. Ne bizony, mert ha hozzám ér, ha csak egy gyűrődés, vagy feslés támad rajtam, lehetetlen lesz elmennem az űlésre: és az sehogysem lenne ínyére Guillardinné asszonynak. Mert végre is, ő az, a kit ennek a szép napnak egész dicsősége illet. Ő az, a ki elébe járul nemsokára az öt akadémiának, és felelek érte: ha az ő kora ellenére még mindig elegáns termetéhez simúlva nyitnék be az ülésterembe, ugyan különb sikerben jutna részem, mint a minőben lesz önnel... Terringette! Tiszta bort a pohárba, Guillardin uram! Ön mindenét annak az asszonynak köszöni; mindenét: palotáját, negyvenezer franknyi járadékát, érdemkeresztjeit, babérjait, érmeit...

És karjával olyant mozdúlt a zöld kabát, hogy hímzett ujjával egyenest megmutatta a boldogtalan szobrásznak a dicsőséges rámákat, a mint sorjában fel voltak aggatva hálófülkéjének falára. Azután mintha egész mivoltában, a legkülönfélébb helyzetekben akart volna neki bemutatkozni, hogy annál inkább meggyötörje áldozatát, a kegyetlen kabát a kandalló felé közeledett és zsölléjében előre hajolva, amolyan vénecske és bizalmaskodó képpel kezdett szóra; olyan otthonosan beszélt, mintha régi pajtások lettek volna már.

- No, öregem, úgy tetszik rosszul esett, a mit mondottam. Pedig mégis meg kell tudnod azt, a mit az egész világ tud. Aztán ugyan kitől tudd meg, ha nem a kabátodtól? No hát okoskodjunk

csak egy kicsit. Mid volt, a mikor megnősültél? Semmid. Hát a feleséged mit hozott a konyhára? Zérust. Hát akkor mivel magyarázod meg a mostani vagyonod keletkezését? Azt mondod majd megint, hogy sokat dolgoztál. De hiszen, boldogtalan, a mikor éjjel-nappal dolgoztál és pártfogolt, megbízással halmozott el a kormány, - pedig ebben ugyan nem volt hiányosság házasságod óta, - sohasem kerestél meg többet évente tizenötezer franknál. Azt hiszed, ennyi elég az olyan háztartáshoz, a minő a tiéd? Gondold csak meg, hogy a szép Guillardinné mindíg elegáns uriasszony hírében állott és minden olyan társaságban megfordult, a hol költekeznek... Persze, persze! hiszen tudom jól, hogy te, a ki reggeltől estig műtermedbe zárkóztál, sohasem elmélkedtél ezeken a dolgokon. Beérted azzal, hogy ennyit mondottál barátaidnak:

- Bámulatos feleségem van, a gazdálkodáshoz nagyszerűen ért. Abból, a mit megkeresek, nem csak az életmódunk költsége kerül ki, de úgy rendezkedik, hogy még félre is rakhatunk belőle.

Pedig bizony kettőtök közül a bámulatosabbik te voltál, szegény ember... Mert az a valóság, hogy afféle szép szörnyeteget vettél nőül, a minő sürűn akad Párisban, - amolyan nagyravágyó és gáláns nőt, a ki komoly, ha rólad van szó, de léha, a mikor maga forog szóban, a ki össze tudja egyeztetni a te érdekeidet a maga gyönyörűségével. Az ilyen asszonyok élete hasonlatos, lelkem, a tánczrendhez, melybe a tánczosok neve mellé számokat ír az ember. A te feleséged így okoskodott:

- Az uramnak sem tehetsége nincsen, sem vagyona, még csak életrevalóság sincs benne; de kitünő ember, előzékeny, könnyenhivő és a mennyire csak lehetséges, nem alkalmatlankodó természetű. Csak hagyja, hadd szórakozzam kedvemre, én viszont vállalkozom arra, hogy megszerezzem neki mindazt, aminek híjával van.

És ettől a naptól fogva hullani kezdett műtermedbe a pénz, a megrendelés, a mindenféle országból való érdemkereszt, a maga kedves érczes csengésével, a maga mindenféle szinű szalagjaival. Nézd csak a melltűmet... Egyszer egy reggel azután az a szeszélye támadt ő nagyságának - az érett szépségek szeszélye - hogy akadémikusné lesz belőle; és bizony az ő finom keztyűs keze az, a mi sorra föltárta előtted a szentek szentjébe vivő ajtókat... Hát bizony, öregem, mennyidbe került az, hogy a zöld pálmákkal járhass, már annak csak maguk a kartársaid a megmondhatói...

- Hazudsz! hazudsz! - kiáltotta Guillardin, mert a méltatlankodás fojtogatta.

- Óh, dehogy, öregem, dehogy hazudok... Egyebet se tégy, csak tekints körül abban a szempillantásban, hogy benyitsz az ülésterembe. Majd meglátod akkor a csufondárosságot a szemek fenekén, az ajkak szögletében pedig a mosolygást. És a miközben elhaladsz közöttük, azt suttogják majd: »Imhol a szép Guillardin-né férje.« Mert, édesem, már te csak az leszel egész életedben; a szép asszony férje.

Már erre kijött a sodrából Guillardin, dühtől, sápadtan pattant föl, hogy megragadja az arczátlan, ostoba fecsegő kabátot és belehajítsa a tüzbe, zöld virágfüzérestül; de ime, fölnyilik egy ajtó és egy jól ösmert hang, a melyet a lenézés és a gyöngéd leereszkedés árnyékol, éppen jókor kelti föl rettenetes álmából:

- Óh! ez egészen önre vall!... elalszik a kandalló szögletében ily napon!...

Guillardin-né áll előtte: hatalmas, szép asszony még, bárha egy kissé túlságosan impozánsnak tetszik rizsporos haja alól előtünő, csaknem természetesen rózsás arczszínével és festett két szemének túlzott villogásával. Fölöttes mozdulattal fogja meg a zöld pálmás kabátot és mosolyogva, fürge kézzel segít a férjének, hogy belébújjék; a szegény ember pedig, a ki csupa víz még a lidércznyomástól, megenyhült arczczal sóhajt föl és gondolja el:

- Minő szerencse!... Álom volt csak!